

האם יש מצוה ללמוד לשון הקודש?

שאלה

אני דובר אנגלית בלבד. בכל זמן פנוי משתדל אני ללמוד תורה, תורה שבכתב, תלמוד, שו"ע, ועוד. נוהג אני ללמוד באנגלית. לאחרונה העיר לי ידיד כי עליי ללמוד לשון קודש. שאלתי היא האם בלימוד לשון הקודש יש מצוה ועליי לעשותה גם על חשבון זמן לימוד התורה, או שעדיף ללמוד תורה ולא ללמוד לשון הקודש?

תשובה

בספרי בפרשת עקב (דברים יא, יט), דרשו על הכתוב "ולמדתם אותם את בניכם לדבר במ", שמשעה שהבן יודע לדבר, למדהו "תורה צויה לנו משה", שיהיה זה לימוד דיבורו. מכאן אמרו, כשתינוק מתחיל לדבר אביו משיח עמו בלשון הקודש ומלמדו תורה. בספרי מבואר אם כן כי מלבד מה שצריך ללמוד עם בנו תורה צריך גם להשיח עמו בלשון הקודש. וכן כתב רבינו מיוחס על התורה שם, שמכאן המקור שקיימת מצוה לדעת לשון הקודש. וכן איתא בתוספתא חגיגה פרק א: קטן היודע לדבר אביו מלמדו שמע ותורה ולשון הקודש, ואם לאו ראוי לו שלא בא לעולם. גם הרמב"ם בפירוש המשנה אבות ריש פרק ב' כתב שלימוד לשון הקודש הוא בכלל 'מצוה קלה', כמו מצות שמחה ברגל. ובפשטות משמע שכמו שמצות שמחה ברגל היא מדאורייתא אך נחשבת 'מצוה קלה', כך גם מצות לימוד לשון הקודש היא מדאורייתא. יש לעיין אם כן למה השמיטו הפוסקים את מצות לימוד לשון הקודש מהלכותיהם, וגם הרמב"ם שהזכירה בפירוש המשנה לא הביאה בספר משנה תורה. והנה ראיתי בתורה תמימה שם שעמד על שאלה זו, וכתב לחדש שמצות לימוד לשון הקודש אינה נוהגת אלא בארץ ישראל. ולענ"ד אין חידושו מוכרח כלל, ואף הוא עצמו נשאר בצ"ע בזה.

יש לחקור במצוה זו, האם זו מצוה בפני עצמה, היינו שיש מצוה שעומדת בפני עצמה ללמוד ולדעת לשון הקודש, או שאין מצוה כלל ללמוד לשון הקודש מצד עצמה אלא שלימוד לשון הקודש הוא מכשיר ללימוד תורה, שע"י לימוד וידעת לשון הקודש יכול לקיים מצות תלמוד תורה כראוי, ואם כן היא כלולה במצות תלמוד

* ביורר הלכתי מתוך עיזבונו התורני הגדול של מורנו הגרא"מ אבידן זצ"ל ראש ישיבת שעלבים (תשנ"ב-תשס"ה), לרגל מלאת שנתיים לפטירתו ב"ז שבט תשפ"א. תנצב"ה.

תורה. הרי מצינו בשו"ע או"ח סי' רפה שבשפת לעז אינו יוצא ידי חובת שנים מקרא ואחד תרגום, לאמור ששפת לעז אינה אפילו בגדר תרגום לתורה, כי אין בה אלא פירוש המילים ואי אפשר להבין ממנה את פירוש המקרא (עיי"ש מ"ב ס"ק ד). פשוט אם כן שמצד עצם מצות תלמוד תורה צריך לידע לשון הקודש.

אולם עדיין יש לשאול, לפי זה למה צריך ללמוד לשון הקודש דווקא ולא לשון תרגום אונקלוס למשל, הרי בתרגום יוצאים ידי חובת שנים מקרא ואחד תרגום. ועי' במשנה ברורה שם בשם הפוסקים שגם בלשון אשכנזית אם מפרשים את התורה בהרחבה על דרך חז"ל אפשר לקיים מצות שנים מקרא ואחד תרגום, למה א"כ חייבו את האב ללמד את בנו דווקא בלשון הקודש?

אפשר לומר שגם כאשר הוא מלמד את בנו תרגום אינו יוצא בזה ידי חובת לימוד תורה שבכתב. והרי הספרי דיבר בקטן שרק יודע לדבר, שאינו מחויב עדיין בלימוד תורה שבעל פה כלל אלא רק בתורה שבכתב כמש"כ הרמב"ם בהלכות ת"ת פרק א הלכה ו' דמלמדו "תורה ציוה לנו משה" ואח"כ מלמדו מעט פסוקים, ומסתמא הוא מלמד אותו את הפסוקים מתוך הכתב שהרי תורה שבכתב אי אתה רשאי לאומרה בע"פ, ואם ילמד את הבן בלעז אפילו בלשון התרגום לא נחשב מתוך הכתב אלא בע"פ, שהרי כתב הרמב"ם בפרק יב מהלכות תפילה הלכה י' שמימות עזרא נהגו שיהא מתורגמן מתרגם לעם מה שהקורא קורא בתורה כדי שיבינו ענין הדברים, ובהלכה יא שם כתב ולא יתרגם מתוך הכתב אלא על פה, וכן הביא הרי"ף במסכת מגילה בפרק הקורא עומד מתלמוד ירושלמי שם. וביאר בפני משה על הירושלמי שם שאסור לתרגם מתוך הספר מפני שדברים שבעל פה צריך לאומרו בעל פה, היינו שהתרגום נחשב כבעל פה, וא"כ כל שכן ששפת לעז תיחשב כבעל פה. וראה בראב"ד פרק ב מהלכות תפילה הלכה י', שכתב, שכל הלשונות הן פירוש ללשון הקודש. ואפשר שגם הרמב"ם שם מודה בעיקרון לזה אלא שהרמב"ם והראב"ד חלוקים בדין דקדוק בקריאת שמע אם זה דין בלשון או בעצם הקריאה, לכן סובר הרמב"ם כי למרות שכל הלשונות אינן אלא ביאור ללשון קודש שייך בהן דין דקדוק, מפני שכאמור דין דקדוק לרמב"ם הוא בעצם דין קריאת שמע, ושפיר שייך גם בכל לשון.

ולפי זה, גם בגדול שצריך ללמוד גם תורה שבכתב, וכמ"ש הרמב"ם שם בהלכה יא, שצריך לשלש את זמן למידתו שליש בתורה שבכתב, אינו יוצא ידי חובת לימוד תורה שבכתב בלשון תרגום וק"ו בשפת לעז. וא"כ שפיר יש לומר שמה שצריך האב ללמד את בנו לשון קודש אינו מצד עצם מצות לימודה, אלא רק כמכשיר לקיים את מצות ת"ת כדבעי, ואם כן היא נחשבת חלק ממצות תלמוד תורה.

שוב ראיתי בגבורת יצחק להגר"י סורוצקין שליט"א שכתב כעין זה, אלא שהוכיח שלימוד לשון הקודש הוא דין במצות ת"ת ואינו דין בפני עצמו מכך שבשו"ע הגר"ז

בפרק ב מהלכות ת"ת כתב שלמרות מה שפסק המג"א באו"ח סי' נ ס"ק ב במי שאינו מבין פירוש המילות שאינו יוצא ידי חובת מצות ת"ת, מפני שאם אומר משנה ואינו מבין אותה אינו נקרא לימוד, שכל זה הוא רק בתורה שבעל פה, אבל בתורה שבכתב אפילו אם אינו מבין מקיים מצות לימוד תורה. לאמור, מתוך כך שיש חילוק בין לשון הקודש לשאר הלשונות באינו מבין, שבשאר לשונות כשאינו מבין אין זה נחשב תלמוד תורה, ובלשון הקודש בתורה שבכתב נחשב תלמוד תורה למרות שאינו מבין, מכאן שמתקיים דין תלמוד תורה מיוחד בלשון הקודש, וזהו ההסבר בספרי. לכן צריך האב ללמד את בנו לשון הקודש, שכן יש מעלה מיוחדת בלשון קודש, שבלימוד תורה שבכתב אפילו שאינו מבין נחשב תלמוד תורה.

עוד כתב, שאפילו לפי המהר"ל בגבורת השם פרק סב, שביאר את הברכה "לעסוק בדברי תורה" שכל שיש עסק בתלמוד תורה יש קיום למצות תלמוד תורה גם כשאינו מבין, ולפי מש"כ רבינו יונה במסכת ברכות יא, ב שברכת אשר בחר בנו היא כנגד תורה שבכתב וברכת לעסוק בדברי תורה היא כנגד תורה שבע"פ, ומצירוף דברי שניהם עולה שגם בלימוד תורה שבעל פה מקיים את מצות תלמוד תורה גם כשאינו מבין כי נחשב עוסק בתורה, מ"מ שפיר יש לומר שכל זה רק כאשר הוא עוסק בתלמוד תורה שבעל פה בלשון הקודש, אבל בשפת לעז אם אינו מבין אינו נחשב עוסק בתורה, וכמש"כ במשנה ברורה על מש"כ המג"א או"ח סי' סב סק א לגבי קריאת שמע ותפילה וברכת המזון שיוצא ידי חובתו גם כשאינו מבין הלשון, שזהו רק בלשון הקודש, אבל בשאר לשונות שאינן אלא פירוש של לשון הקודש אם אינו מבין אין זה בגדר פירוש. ונמצא שיש מעלה בלימוד תורה בלשון הקודש בין בלימוד תורה שבכתב ובין בלימוד תורה שבע"פ. א"כ שפיר יש לומר שזהו העניין שנדרש בספרי, שמצד מצות לימוד תורה יש ענין מיוחד בלימוד לשון קודש, אך אין זו מצוה בפני עצמה.

וקצת יש לדון בדבריו, שכן אפשר לומר שזה שבלשון קודש מקיים מצות תלמוד תורה גם באינו מבין, ובשאר לשונות באינו מבין אינו מקיים מצות ת"ת, זהו מפני שבמצות ת"ת כמבואר בראשונים קיימים שני עניינים, העיסוק והלימוד מצד אחד וידיעת התורה מצד שני, וכשהוא לומד בשאר לשונות ומבין את לימודו אף שאינו לומד בלשון התורה מ"מ יש בלימודו קיום של מצות ידיעת התורה, וכאשר אינו מבין אין בזה לא לימוד ולא עיסוק ולא ידיעת התורה, וכשהוא מבין וידע מקיים את מצות ידיעת התורה בכל לשון. ולפי זה יש לומר, שמצד מצות ת"ת יש דין ללמוד לשון הקודש כדי לקיים את מצות העיסוק בתורה. אך לפי זה יוצא שמהריבוי מהפסוק "ודברתם בם" נלמד חידוש גדול שיש דין ללמוד תורה בלשון הקודש, וא"כ שוב צ"ע, למה השמיטוהו הפוסקים.

אך לדין באמת אין דין בלשון הלימוד בתלמוד תורה, אלא שכשאינו לומד בלשון הקודש אין זה נחשב לימוד תורה שבכתב. כלומר, אם המעלה של לימוד בלשון הקודש היא שגם כשאינו מבין מקיים בה מצות תלמוד תורה, הרי על כרחך שיש דין של לשון קודש בתורה. אבל לדברינו שלימוד שאינו בלשון הקודש אינו נחשב לימוד תורה שבכתב, אין מזה שום ראיה שיש דין לשון קודש בלימוד תורה. ואין להקשות על דרכנו ממה שמבואר בשו"ע הגר"ז שבתורה שבכתב גם באינו מבין מקיים מצות תלמוד תורה, ולדין הרי כל שאינו מבין היה צריך להיות שלא יקיים מצות תלמוד תורה שבכתב שכן אינו מבין ולא עדיף מתרגום, אין זו קושיא כלל, שכן הגר"ז מדבר שהוא קורא בלשון קודש ורק שאינו מבין, ועל זה הוא כותב שנחשב כעוסק בתורה שבכתב, ולמהר"ל אפשר שנחשב גם כעוסק בתורה שבע"פ, אבל נידון דין הוא כאשר הוא קורא בשפת לעז. וגם לדבריו צ"ע שהרי אין מקפידין ולומדים תורה שבע"פ בכל הלשונוות, כולל בשפת אידיש, והרי לדבריו יש לפחות לכתחילה ללמוד בלשון הקודש גם בתורה שבע"פ!

נמצא, שגם אם נאמר שלימוד לשון הקודש אינו חיוב מצד עצמו אלא שהוא חלק ממצות תלמוד תורה, יש בזה שתי אפשרויות: האחת שיש דין בלימוד תורה בלשון הקודש, והשני שאין דין ללמוד בלשון הקודש כלל, אלא שאין אפשרות לקיים את מצות תלמוד תורה שבכתב כראוי אלא בלשון הקודש.

הנה הרמב"ן בפרשת כי תשא הביא את שכתב הרמב"ם במורה נבוכים שהטעם ששפת התורה נקראת לשון קודש הוא כי לא ימצאו בה שמות לאברי הבעילה של הזכר והנקבה וכד' אלא רק בכינוי, לאמור שזו שפה נקיה שיש צניעות במילותיה. והרמב"ן עצמו כתב שהיא נקראת לשון הקודש מפני שדברי התורה והנבואות ודברי הקדושה כולם בלשון ההיא נאמרו, והיא הלשון שהקב"ה מדבר בה עם נביאיו, ובה נקראו שמותיו הקדושים, ובה ברא עולמו וכו', והיא קודש קודשים. ואפשר ששתי הגישות המוצעות לעיל מקורן בשיטות הרמב"ם והרמב"ן כאן, שלרמב"ם עצם השפה אינו קודש ורק שהיא שפה נקיה וצנועה, ומסתבר שאין במעלה זו כדי לייצור דין של לימוד תורה דווקא בלשון הקודש. אבל לרמב"ן שהשפה היא קודש קודשים מצד עצמה שפיר יש מקום לומר שיש דין לשון הקודש בתלמוד תורה.

מהאמור עולה שלימוד לשון הקודש יש בו מצוה, והמקור לזה הוא בספרי. לכן נראה כי לכל ההבנות בספרי, בין אם לימוד לשון הקודש זו מצוה מצד עצמה בין אם לימודה הוא חלק מדיני תלמוד תורה, בין אם זה מפני שיש דין לשון בתלמוד תורה, בין אם זה רק היכי תימצי כדי לקיים מצות תלמוד תורה בכתב, מ"מ פשוט שיש חיוב ללמוד לשון קודש, ואינו יכול ללמוד תורה שבכתב בשפת לעז.

אמנם, אם קורא בלשון הקודש, ולומד את הפירוש בלעז באופן שיודע לקרוא בלשון קודש אף שאינו מבין, האם גם במקרה זה חייב ללמוד ולהבין את לשון הקודש, לכאורה זה תלוי בהבנות השונות הנ"ל בספרי, שכן אם יש דין לשון קודש הרי שגם צריך להבין לשון קודש, אבל אם העניין של לשון הקודש הוא רק היכי תימצא לקיים מצות לימוד תורה שבכתב, לכאורה כל שיודע לקרוא בלשון הקודש אף שאינו מבין את התיבות הרי הוא מקיים בזה מצות לימוד תורה שבכתב. ואף שמסתבר שכיון שיש גם מצוה של ידיעת התורה בתורה שבכתב, שכל שאינו מבין אינו מקיים אלא את מצות הלימוד והעיסוק אבל אינו מקיים את מצות הלימוד והידיעה בתורה שבכתב, מ"מ כיון שהוא לומד את הפירוש בשפת לעז הרי יש בידו גם את ידיעת התורה. אמנם בספרי משמע שאביו צריך ללמדו גם את הבנת הלשון הקודש, ואפשר שלא שייך לחלק בזה. ועל כל פנים למעשה נראה כי אכן יש מצוה ללמוד לשון הקודש כדי שיוכל לקרוא ולהבין את דברי התורה בלשונם.

ההשגחה הפרטית וקיום האומה הישראלית

...אין לך ראייה יותר עצומה על ההשגחה הפרטית מקיום האומה הישראלית, אשר עמדה נגד הזמנים הסוערים לכלותה מעל פני האדמה. העמים הקדמונים נמחו שמותם וזכרם נשכח מעל פני תבל - בבל אשור פרס מדי יון ורומי אשר משלו בכיפה בגאון וגובה לבב, אולם אנחנו, אשר מעולם אנחנו המעט מכל העמים, מורדפים בלי חשך, הושלכנו מארץ אבותינו והלכנו מגולה אל גולה ותמנו מלהיות אומה מיוחדת... ובעוד שהיה עדיין העולם שמש, ויון ורומי היו מערות פריצים ומלונות רוצחים ובמניין אנשים לא באו, כבר היה נמצא אצלנו סדר ייחוסנו מאיזה מקום טהור נחצבנו, וחוקים ומשפטים ישרים וצדיקים משלימים הנפש בדעות, ולשון רחבה להתהלך בה הן דרך שיר והן דרך סיפור, וכן ספרים וחביבורים רבים מתעסקים בענייני חוכמה וחקירה בהשגחה וכד'.

ובעת אשר גדלו והצליחו היוונים הלכנו כבר בגולה, וכן הרומים הגלו אותנו גלות שלמה ולא השאירו שריד לנו בארץ מגורנו, היינו ללעג ולקלס, עם בזוי ושסוי בין השכנים. והנה עם כל זה המה תמו גוועו מעל פני האדמה, ואנחנו, גוי קדם, עם ישן נושן, קטן בלאומים, נותרנו בחיים הרוחניים אבי כל יושבי תבל בלימוד דעת מציאות ה' ושאר האמונות הטהורות.

ומי לא ידע כי אך יד ה' תעשה זאת, והשגחתו חופפת עלינו בכל עת ורגע.

סידור יעב"ץ